

XÂY DỰNG NHÀ NƯỚC PHÁP QUYỀN XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM CỦA NHÂN DÂN, DO NHÂN DÂN VÀ VÌ NHÂN DÂN, MANG ĐẬM NÉT DÂN TỘC VÀ NHÂN ĐẠO

NGUYỄN THỊ DOAN *

Trong quá trình lãnh đạo cách mạng và xây dựng nhà nước, Đảng ta và Chủ tịch Hồ Chí Minh đã xuất phát từ truyền thống dân tộc và đặc điểm Việt Nam, vận dụng sáng tạo học thuyết Mác - Lê-nin về nhà nước cách mạng; đồng thời, tiếp thu có chọn lọc tinh hoa văn hóa của nhân loại về nhà nước pháp quyền và kinh nghiệm xây dựng nhà nước pháp quyền của một số nước trên thế giới, từng bước xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân, mang đậm nét dân tộc và nhân đạo, phù hợp với điều kiện cụ thể của nước ta.

NHÀ nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam vừa có một số đặc trưng chung của nhà nước pháp quyền vừa có đặc trưng riêng của nước ta mang đậm tính dân tộc và nhân đạo được thể hiện ở một số điểm sau: Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam luôn luôn xác định mục tiêu cao nhất của mình là vì con người; Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam là nhà nước mà mọi quyền lực thuộc về nhân dân, nhân dân sử dụng quyền lực nhà nước một cách trực tiếp hoặc gián tiếp thông qua các cơ quan nhà nước do mình trực tiếp bầu ra; Nhà nước pháp

quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam được tổ chức và hoạt động trên cơ sở Hiến pháp, pháp luật và thể hiện địa vị tối cao của Hiến pháp và pháp luật trong đời sống xã hội; Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam là Nhà nước mà ở đó các quyền lập pháp, hành pháp và tư pháp là thống nhất và có sự phân công, phối hợp chặt chẽ giữa các cơ quan nhà nước trong việc thực hiện các quyền đó; Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam là Nhà nước do một đảng duy nhất lãnh đạo - Đảng Cộng sản Việt Nam.

* GS. TS, Ủy viên Trung ương Đảng, Phó Chủ tịch nước

Thời gian qua, việc xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam có tiến bộ trên cả ba lĩnh vực lập pháp, hành pháp và tư pháp. Sức mạnh khối đại đoàn kết toàn dân tộc - một trong những nhân tố quyết định thắng lợi của cách mạng Việt Nam ở bất kỳ giai đoạn nào, đã được phát huy ở mọi cấp, mọi ngành. Dân chủ ngày càng được mở rộng. Dân chủ xã hội chủ nghĩa vừa là mục tiêu vừa là động lực của công cuộc đổi mới, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc, thể hiện mối quan hệ gắn bó giữa Đảng, Nhà nước và nhân dân. Quốc hội đã có nhiều đổi mới quan trọng, tập trung vào thực hiện chức năng lập pháp, quyết định những vấn đề quan trọng của đất nước và quyền giám sát tối cao. Điều này được thể hiện rất rõ ở cách thức Quốc hội lấy ý kiến rộng rãi của các tầng lớp nhân dân trong xây dựng và ban hành pháp luật. Thông qua hình thức dân chủ trực tiếp và gián tiếp, nhân dân được tham gia quyết định những vấn đề quan trọng của đất nước. Cơ cấu và hoạt động của bộ máy hành pháp, tư pháp được phân định ngày càng rõ ràng, cụ thể hơn và có nhiều chuyển biến tích cực. Với Quy chế Dân chủ ở cơ sở, hoạt động của Mặt trận Tổ quốc Việt Nam và các đoàn thể chính trị - xã hội ngày càng có hiệu quả thông qua các cuộc vận động xã hội đầy ý nghĩa, thu hút được đông đảo các tầng lớp nhân dân tham gia, đóng góp tích cực vào công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc.

Tuy nhiên, bên cạnh những thành công đã đạt được thì việc xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân trên thực tế vẫn còn nhiều tồn tại, hạn chế và yếu kém: "Tổ chức và hoạt động của Nhà nước,

Mặt trận Tổ quốc và các đoàn thể nhân dân còn một số khâu chậm đổi mới. Quốc hội còn lúng túng trong việc thực hiện chức năng giám sát. Bộ máy quản lý nhà nước các cấp, nhất là ở cơ sở còn yếu kém. Tình trạng nhũng nhiễu, cửa quyền, thiếu trách nhiệm ở một số bộ phận công chức, nhất là ở các cơ quan trực tiếp giải quyết công việc của dân và doanh nghiệp, chậm được khắc phục. Mô hình tổ chức chính quyền địa phương, nhất là tổ chức Hội đồng nhân dân, còn những điểm bất hợp lý. Cải cách hành chính chưa đạt yêu cầu. Hoạt động của Mặt trận Tổ quốc và các đoàn thể nhân dân ở nhiều nơi còn mang tính hành chính, hình thức. Dân chủ trong xã hội còn bị vi phạm, kỷ cương, kỷ luật ở nhiều nơi không nghiêm"⁽¹⁾. Hơn nữa, công tác tuyên truyền, giáo dục pháp luật đối với nhân dân còn hạn chế...

Để khắc phục các tồn tại, yếu kém và phát huy truyền thống dân tộc, nhân văn, nhân đạo của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam, cần tập trung thực hiện tốt một số nội dung sau:

1 - Để đáp ứng yêu cầu cách mạng trong giai đoạn mới, Đảng Cộng sản Việt Nam được người làm chủ là nhân dân tin nhiệm và tin cậy giao trách nhiệm lãnh đạo Nhà nước, cần phải nâng tầm trí tuệ và tư tưởng, nâng cao năng lực lãnh đạo và phong cách lãnh đạo, kiên quyết khắc phục bệnh quan liêu, thành tích, cơ hội, thực dụng vẫn còn đâu đó trong một bộ phận không nhỏ cán bộ, đảng viên. Phong cách lãnh đạo của Chủ tịch Hồ Chí Minh cần được học tập và làm

(1) Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội 2006, tr 64

theo một cách có hiệu quả, nói cần phải đi đôi với làm và làm một cách thiết thực. Sự lãnh đạo của Đảng đối với Nhà nước là một trong những đặc trưng cơ bản của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam đã được quy định rõ trong Điều 4 Hiến pháp nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam. Đảng lãnh đạo Nhà nước, không bao biện, làm thay công việc của Nhà nước nhưng Đảng phải nắm chắc công việc của Nhà nước để không bị động, lúng túng trong lãnh đạo Nhà nước. Đồng thời, Đảng phải luôn khắc phục nguy cơ tiềm ẩn của một đảng cầm quyền, như: xa dân, chủ quan, duy ý chí và quan liêu trong xây dựng chủ trương, đường lối; dễ áp đặt ý muốn chủ quan đối với các cơ quan nhà nước hoặc tự đặt Đảng lên trên Nhà nước và pháp luật. Vì vậy, cùng với quá trình tự đổi mới, tự chỉnh đốn, thực hiện nghiêm túc các nguyên tắc tổ chức và sinh hoạt đảng làm cho Đảng thực sự trong sạch, vững mạnh, cần phải đổi mới nội dung và phương thức lãnh đạo của Đảng đối với Nhà nước và hệ thống chính trị. Trước mắt, cần tập trung nghiên cứu, tổng kết thực tiễn để phân định và làm rõ mối quan hệ trong cơ chế “Đảng lãnh đạo, Nhà nước quản lý và nhân dân làm chủ” trong điều kiện phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và chủ động hội nhập quốc tế. Đây là vấn đề hết sức quan trọng, vừa bảo đảm giữ vững vai trò lãnh đạo của Đảng, nhưng không buông lỏng, “khoán trắng” cho Nhà nước hoặc bao biện làm thay Nhà nước, vừa phát huy vai trò quản lý của Nhà nước, vừa mở rộng dân chủ và phát huy được quyền làm chủ của nhân dân trong xây dựng Đảng và Nhà nước. Xây dựng và hoàn thiện các quy chế

phối hợp giữa các tổ chức đảng, các ban của cấp ủy với các cơ quan, tổ chức nhà nước và tổ chức chính trị - xã hội...

2 - Nhà nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam - dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam, quản lý toàn diện các hoạt động kinh tế - xã hội, giữ gìn an ninh chính trị, trật tự an toàn xã hội, củng cố và mở rộng quan hệ đối ngoại với các nước trên thế giới, đồng thời, quản lý, điều hành mọi hoạt động xây dựng và thi hành luật pháp, cần phải được hoàn thiện về bộ máy tổ chức, trong đó chất lượng của con người trong từng tổ chức, từng cơ quan của bộ máy nhà nước cần được nâng lên một tầm cao mới. Nhiệm vụ của Nhà nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam là thực hiện nguyện vọng chính đáng của nhân dân và Cương lĩnh, đường lối của Đảng Cộng sản Việt Nam, thực hiện nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa nhằm đưa đất nước vững chắc tiến đến mục tiêu “dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh”. Đây là nhiệm vụ hết sức nặng nề, do đó đòi hỏi một nhà nước của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân có trình độ tổ chức hiện đại với đội ngũ cán bộ có đức, có tài, có năng lực quản lý, điều hành toàn diện là yêu cầu tất yếu khách quan hiện nay.

3 - Cần đẩy mạnh công tác tuyên truyền pháp luật để nhân dân hiểu được bản chất dân chủ của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam, nắm vững và thực hiện quyền làm chủ và nghĩa vụ công dân của mình, hiểu được mọi quyền lực của Nhà nước đều do dân giao cho, các cơ quan nhà nước không tự có quyền lực. Quyền lực của dân được thể hiện qua việc bầu ra cơ quan đại diện cho mình để xây dựng pháp luật và

thi hành pháp luật, giám sát hoạt động của bộ máy nhà nước các cấp thông qua các bộ luật này. Điều này thể hiện tính dân chủ, tính nhân văn của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam - Một nhà nước mang tính nhân dân sâu sắc.

Song song với việc tuyên truyền, phổ biến pháp luật, cần đẩy mạnh việc giáo dục tư tưởng dân chủ và ý thức tôn trọng pháp luật cho nhân dân (một điểm còn yếu hiện nay), vì mức độ thể hiện dân chủ và ý thức tôn trọng dân chủ, tôn trọng pháp luật, mức độ tham gia đóng góp ý kiến được thể hiện thông qua trình độ hiểu biết chính trị, ý thức tự giác, lòng tự trọng và trách nhiệm của họ trong việc tham gia xây dựng luật pháp, giám sát việc thi hành luật pháp và tự giác chấp hành luật pháp.

4 - Tiếp tục đổi mới tổ chức và phương thức hoạt động của Quốc hội theo hướng: xây dựng Quốc hội bảo đảm thực hiện đúng, đầy đủ và kịp thời tất cả các quyền hạn, nhiệm vụ do Hiến pháp và luật quy định theo tinh thần Đại hội X của Đảng là: "Hoàn thiện cơ chế bầu cử nhằm nâng cao chất lượng đại biểu Quốc hội..."⁽²⁾; nâng cao chất lượng, hiệu quả trong việc quyết định các vấn đề quan trọng của đất nước và thực hiện các chức năng giám sát của Quốc hội; phát huy vai trò, trách nhiệm, nâng cao năng lực của đại biểu Quốc hội; tăng cường mối quan hệ hai chiều giữa Quốc hội với nhân dân.

Các cuộc bầu cử dân chủ là hoạt động tiêu biểu quan trọng nhất trong các hoạt động dân chủ trực tiếp của người dân. Thông qua các cuộc bầu cử Quốc hội và Hội đồng nhân dân, quyền công dân, quyền làm chủ của dân được thể hiện đúng với bản chất của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ

nghĩa: mọi quyền lực thuộc về dân, do dân và vì dân. Mức độ dân chủ của cuộc bầu cử Quốc hội phụ thuộc vào tư tưởng, nhận thức của các cơ quan lãnh đạo về quyền làm chủ của dân, về trách nhiệm của dân đối với cơ quan đại diện cho họ. Phải làm cho cuộc bầu cử Quốc hội đúng là ngày hội của toàn dân, toàn dân hăng hái, nô nức chờ đón ngày được đi bầu cơ quan đại diện cho mình. Đó là cơ quan đại diện quyền lực cao nhất của dân có cơ cấu hợp lý, hội tụ đầy đủ đại biểu của các dân tộc anh em trên đất nước Việt Nam, hội tụ đầy đủ trí tuệ, năng lực, bản lĩnh, sức mạnh của dân tộc Việt Nam, mang đậm nét dân tộc, nhân văn Việt Nam.

5 - Coi trọng việc xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật, bảo đảm cho luật pháp thể hiện đúng ý chí, nguyện vọng và quyền lực của dân, thực sự bảo vệ được các quyền của công dân. Nhà nước quản lý, điều hành bằng pháp luật. Do đó, luật pháp chiếm vị trí tối thượng trong hoạt động của Nhà nước và trong đời sống xã hội. Một trong những biểu hiện của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa là pháp luật của Nhà nước được thể chế hóa và bảo vệ quyền của công dân và quyền của con người. Điều này thể hiện tính nhân văn, nhân đạo sâu sắc của hệ thống luật pháp thuộc Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam. Muốn vậy, việc xây dựng, hoàn thiện hệ thống pháp luật và tổ chức thực hiện hệ thống pháp luật phải tuân thủ các nguyên tắc: *Một là*, bảo đảm sự phù hợp giữa ý chí chủ quan với tồn tại khách quan trong xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật. *Hai là*, bảo đảm dân chủ

(2) Văn kiện đã dẫn, tr 126

trong xây dựng pháp luật. *Ba là*, bảo đảm pháp chế trong xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật. *Bốn là*, bảo đảm tính khoa học trong xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật. *Năm là*, bảo đảm tính hiệu quả của điều chỉnh pháp luật. *Sáu là*, bảo đảm sự phù hợp giữa pháp luật quốc gia với luật pháp quốc tế mà Nhà nước ta đã tham gia ký kết hoặc gia nhập; *Bảy là*, bảo đảm sự lãnh đạo của Đảng đối với hoạt động xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật, tổ chức thực hiện pháp luật.

6 - Đẩy mạnh cải cách tư pháp theo hướng: "Xây dựng hệ thống cơ quan tư pháp trong sạch, vững mạnh, dân chủ, nghiêm minh, bảo vệ công lý, quyền con người. Đẩy mạnh việc thực hiện Chiến lược cải cách tư pháp đến năm 2020. Cải cách tư pháp khẩn trương, đồng bộ; lấy cải cách hoạt động xét xử làm trọng tâm; thực hiện cơ chế công tố gắn với hoạt động điều tra. Xây dựng cơ chế phán quyết về những vi phạm Hiến pháp trong hoạt động lập pháp, hành pháp và tư pháp"⁽³⁾. Cải cách tư pháp phải thể hiện và phát huy các quan điểm của Đảng về vấn đề này. Đó là, cải cách tư pháp phải bảo đảm giữ vững bản chất dân chủ xã hội chủ nghĩa của dân, do dân, vì dân của các cơ quan tư pháp; phải được tiến hành đồng bộ với đổi mới tổ chức và hoạt động của cơ quan lập pháp, hành pháp, bảo đảm sự phân công rõ ràng và sự phối hợp chặt chẽ giữa các cơ quan thực hiện quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp trên cơ sở quyền lực nhà nước là thống nhất, không phân chia; cải cách tổ chức và hoạt động của các cơ quan tư pháp phải bảo đảm tính tối cao của Hiến pháp, luật, bảo đảm hiệu lực, hiệu quả quản lý nhà nước bằng pháp luật; tổ chức và hoạt động

tư pháp phải công bằng, bình đẳng và dân chủ, tôn trọng và bảo vệ các quyền tự do của con người; cải cách tổ chức và hoạt động tư pháp phải đáp ứng các yêu cầu của hội nhập quốc tế và khu vực.

7 - Tiếp tục cải cách mạnh mẽ nền hành chính nhà nước. Nền hành chính nhà nước là hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước ở Trung ương và chính quyền địa phương, cơ sở gắn với hệ thống thể chế hành chính, đội ngũ cán bộ, công chức và hệ thống quản lý tài chính công, tài sản công, thực thi quyền hành pháp để quản lý, điều hành các lĩnh vực của đời sống xã hội. Nó bảo đảm cho hoạt động quản lý nhà nước đối với các lĩnh vực đời sống xã hội được thực hiện theo chương trình, kế hoạch đã đề ra; xử lý các tình huống, diễn biến phát sinh trong đời sống xã hội, bảo đảm trật tự, an toàn xã hội; từng bước nâng cao đời sống vật chất và tinh thần của nhân dân. Trước mắt, cần tập trung: "Đẩy mạnh cải cách hành chính, đổi mới tổ chức và hoạt động của Chính phủ theo hướng xây dựng hệ thống cơ quan hành pháp thống nhất, thông suốt, hiện đại. Luật hóa cơ cấu, tổ chức của Chính phủ; tổ chức bộ quản lý đa ngành, đa lĩnh vực, bảo đảm tinh gọn và hợp lý. Phân cấp mạnh, giao quyền chủ động hơn nữa cho chính quyền địa phương, nhất là trong việc quyết định về ngân sách, nguồn lực, thực hiện nghĩa vụ tài chính đối với Trung ương"⁽⁴⁾. Trong quá trình thực hiện phải cải cách đồng bộ các yếu tố của nền hành chính nhà nước: *Thứ nhất*, cải cách thể chế nền

(3) Văn kiện đã dẫn, tr 127

(4) Văn kiện đã dẫn, tr 126 - 127

hành chính. *Thứ hai*, cải cách tổ chức và hoạt động của bộ máy hành chính nhà nước ở Trung ương và chính quyền địa phương; *Thứ ba*, đổi mới, nâng cao chất lượng đội ngũ cán bộ, công chức; *Thứ tư*, đẩy mạnh cải cách tài chính công.

8 - Xây dựng đội ngũ cán bộ, công chức đủ năng lực, phẩm chất; đồng thời, đẩy mạnh đấu tranh chống quan liêu, tham nhũng và những tiêu cực khác đáp ứng yêu cầu xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân, mang đậm nét dân tộc và nhân đạo.

Đội ngũ cán bộ có vai trò quyết định sự thành bại của cách mạng và hiệu lực, hiệu quả hoạt động của hệ thống chính trị. Cần phân công lao động hợp lý đội ngũ cán bộ, công chức, tránh tình trạng bộ máy hành chính phình ra quá lớn và đào tạo, bồi dưỡng theo yêu cầu nâng cao chất lượng cả về năng lực và phẩm chất đạo đức. Thực hiện trách nhiệm trong đề cử, bổ nhiệm chức vụ lãnh đạo theo hướng cấp trưởng giới thiệu cấp phó, cấp sử dụng trực tiếp giới thiệu để cấp có thẩm quyền xem xét, quyết định. Phải kết hợp chặt chẽ các khâu quy hoạch, đào tạo, bồi dưỡng, đánh giá, luân chuyển, sắp xếp, bố trí, điều động cán bộ và tăng cường công tác quản lý, kiểm tra, giám sát cán bộ và công tác cán bộ để xây dựng một đội ngũ cán bộ có tâm, đức, năng lực và thực sự là công bộc của dân.

Có ngăn chặn và chống được quan liêu, tham nhũng mới xây dựng được Đảng, Nhà nước trong sạch, vững mạnh, thực sự là của dân, do dân và vì dân. Toàn bộ hệ thống chính trị và toàn dân phải có quyết tâm chính trị cao đấu tranh chống tham nhũng, lãng phí thì cuộc đấu tranh mới có hiệu quả.

9 - Nhà nước khuyến khích, tạo điều kiện hơn nữa cho người dân thể hiện quyền dân chủ và trách nhiệm của mình thông qua các hoạt động tự quản ở địa phương và cơ sở. Chức năng, nhiệm vụ của Nhà nước được Hiến pháp quy định, song Nhà nước không thể làm hết mọi công việc trong xã hội. Hiện nay, hoạt động tự quản của người dân đang được phát huy và đã có đóng góp đáng kể vào quản lý xã hội. Đây là kết quả quan trọng trong việc dân chủ hóa các hoạt động kinh tế - xã hội, sự đổi mới rất cơ bản về mối quan hệ giữa Nhà nước và nhân dân trong sự nghiệp đổi mới đất nước. Đây cũng là nét đặc trưng cơ bản của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam - Một Nhà nước mang tính nhân dân sâu sắc. Thực tế đã chứng minh: ở đâu thực hiện tốt Quy chế Dân chủ ở cơ sở, dân được tự quản các hoạt động thì ở đó mọi sáng kiến của dân, nguồn lực của dân được phát huy, được quản lý chặt chẽ, khối đoàn kết thống nhất trong dân được củng cố, tăng cường, góp phần xứng đáng vào xây dựng vững chắc hệ thống chính trị ở cơ sở; đặc biệt mối quan hệ giữa Đảng - Nhà nước và nhân dân được gắn bó và phát huy với hiệu quả cao.

Dưới sự lãnh đạo sáng suốt của Đảng, sự nỗ lực phấn đấu của các ngành, các cấp với sức mạnh đại đoàn kết toàn dân tộc và quyết tâm thực hiện của toàn bộ hệ thống chính trị, nhất định chúng ta sẽ xây dựng thành công Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân, mang đậm nét dân tộc và nhân đạo thực sự với bao nhiêu "quyền hành và lực lượng đều ở nơi dân" như Chủ tịch Hồ Chí Minh hằng mong ước. □